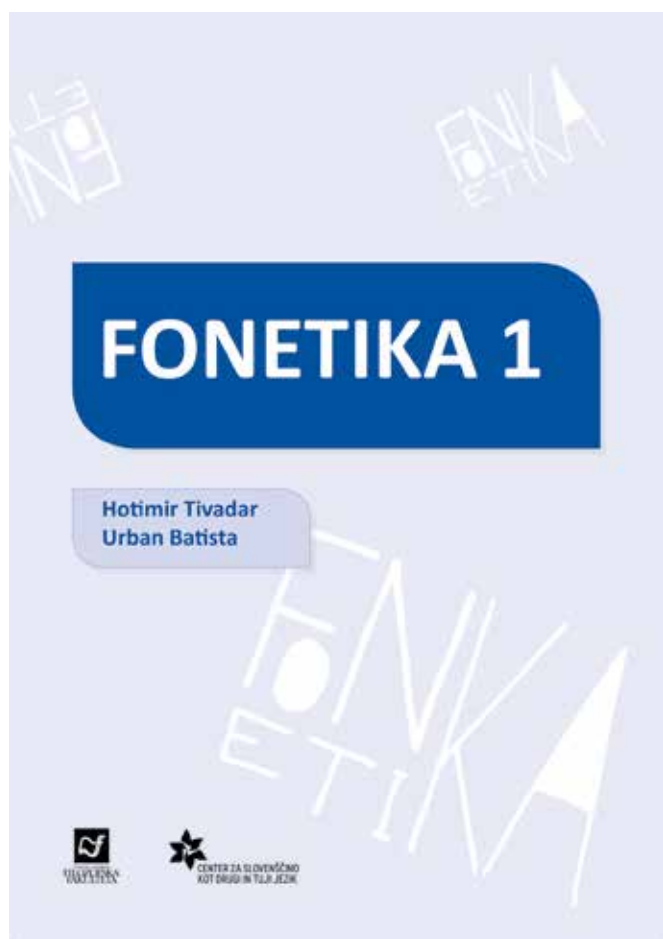

Hotimir Tivadar in Urban Batista: *Fonetika 1* (ocena učbenika)

Učbenik *Fonetika 1*¹ sta napisala Hotimir Tivadar in Urban Batista, izdal pa ga je leta 2019 Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Obsega 68 strani; na začetku je uvodna beseda Hotimirja Tivadarja *O (iz)govoru, fonetiki in fonologiji*, nato je vsebina razdeljena na 6 poglavij. Dvema krajšima poglavjema *Uvod: O slovenskem jeziku in (iz)govoru* in *Zapis črk in izgovor fonemov* sledita obsežnejši poglavji *Teoretične osnove slovenske fonetike* in *Konverzacijske vaje za utrjevanje izgovora*, členjeni na več podpoglavij. Temu je-

drnemu delu sledijo zapisana govorna besedila, rešitve nalog in dvojezični slovar v poglavjih *Zapis govornih besedil in rešitve* ter *Slovensko-angleški terminološki slovar*. Na koncu učbenika so navedeni viri in literatura, zaključuje pa ga povzetek v slovenščini in angleščini. Učbeniku je priložen CD z zvočnimi posnetki vseh nalog.

Vsi, ki poučujemo slovenščino kot prvi ali kot drugi/tuji jezik, pogrešamo gradivo za poučevanje fonetike. Učitelji si sicer lahko pomagamo s priročnikom Cvetke Šeruga Prek in Emice Antončič *Slovenska zborna izreka* (2004), v katerem so sistematično in podrobno zbrana pravila o naglaševanju in predvsem o predvidljivosti izgovora določenih glasov, vendar je vsebina za osnovnošolce in večino srednješolcev prezahtevna. Tako sta tudi oba avtorja s svojimi raziskavami ugotovila, da je v učnem gradivu za poučevanje slovenščine kot prvega in kot drugega/tujega jezika fonetičnih vaj zelo malo oz. skoraj nič, in s tem utemeljila potrebo po novem fonetičnem učbeniku za slovenščino. Ta je nastal, kot piše v uvodni besedi, na podlagi novih znanstvenih spoznanj in večletnih izkušenj pri poučevanju študentov slovenščine kot prvega in kot drugega/tujega jezika. Namen univerzitetnega učbenika *Fonetika 1* je po besedah avtorjev razumljivo, preprosto in znanstveno utemeljeno predstaviti temeljno fonetično znanje slovenskega jezika, hkrati pa vzbuditi zanimanje za govor in zavedanje o njem. Avtorja sta ga zasnovala z mislijo na študente in profesorje, pa tudi ambicioznejše dijake. Poudarjata, da je vsebina učbenika pomembna ne le za učitelje slovenščine, ampak tudi za vse druge, ki poučujejo v slovenskem jeziku, ker so ti vzor svojim učencem, dijakom in študentom.

Teoretični del učbenika

V uvodu Tivadar in Batista (2019: 9) poudarjata, da se »slovenski knjižni oz. standardni (iz)govor«, ki ga uporabljamo »načeloma v javnem govoru«, od zasebnega loči med drugim glede

1 Oceno tega učbenika je napisala tudi že N. Piriš Svetina (2019).

kakovostnega izgovora oz. jasne artikulacije; ta namreč pripomore k večji razumljivosti. Nepogrešljiva metoda pri učenju izgovora je ponavljanje, še posebej zato, ker imajo govorci nastavljen izgovor za svoje narečje oz. za svoj prvi jezik. V slovenščini tudi ni preprostega pravila za slovenski naglas, zato se je tega treba naučiti skupaj s pomenom besede. Avtorja svetujeta, naj pri poučevanju fonetike prehajamo od enostavnih besed in besedil k zahtevnejšim, v katerih študentje vadijo izgovor posameznih glasov in njihovih variant v besedah, povedih, besedilih; študentje naj naprej poslušajo posnete primere, nato naj jih ponavljajo za govorcem na posnetku ali učiteljem. Učinkovita metoda je tudi učenje fonetike ob pesmih, ker petje sprošča in olajša izgovor.

V poglavju *Zapis črk in izgovor fonemov* sta predstavljena slovenska abeceda z zapisom črk in izgovorom glasov in dejstvo, da v slovenščini večinoma velja načelo fonetičnega izgovora – to pomeni, da je v večini primerov glas izgovorjen tako, kot je zapisan s črko, seveda pa obstajajo izjeme.

Pomembni novosti

V poglavju *Teoretične osnove slovenske fonetike* so predstavljeni osnovni fonemi slovenskega knjižnega jezika, naglas in stavčna intonacija. V njem sta dve pomembni novosti/razliki glede na doslej uveljavljena spoznanja, predstavljena tako v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000) (v nadaljevanju SS) kot *Slovenskem pravopisu 2001* (v nadaljevanju SP).

Prva pomembna novost/razlika je, da se krativec uporablja samo za naglašeni polglasnik, npr. pès. Avtorja sta namreč prepričana, da neprofesionalni govorci večinoma ne ločujejo med kratkimi in dolgimi naglašeni samoglasniki, zato so v učbeniku vsi naglašeni samoglasniki z izjemo polglasnika – na osnovi predhodnih raziskav – opredeljeni kot dolgi, npr. *šlá, sít, kúp, prihôd, mêt*. Avtorja govorcem svetujeta, da naj si besede, ki jim bodo povzročale težave glede (mesta) naglasa, ogledajo v SSKJ ali v SP. Kratki naglašeni samoglasnik, ki je v teh priročnikih označen s krativcem, je po mnenju avtorjev za artikulacijo in percepcijo v knjižni slovenščini manj pomemben. Govorci naj se po njunem mnenju osredotočijo samo na mesto naglasa ter ozkost/širokost pri *e* in *o*.

Druga pomembna razlika je izgovor v pred soglasnikom in ne za samoglasnikom ter izgovor predloga v kot [u]. V vseh teh primerih naj bi torej po novejših slušnih in instrumentalnih analizah v izgovarjali kot (kratki) *u*, npr. *vzeti* [uzeti], *vsak* [usak], v *Ljubljano* [u Ljubljano], po SS in SP pa v teh položajih izgovarjamo zvoneči dvoustnični [w] oz. nezvoneči dvoustnični [ʷ]. Kljub tej pomembni razliki pa avtorja uporabnika učbenika za več o izgovoru v in *l* napotujeta na SP. Vprašanje je, ali bo to uporabniku koristilo ali ga bo samo bolj zmedlo.

Avtorja v tem poglavju omenita še jakostno in tonemsko naglaševanje. Slednje »ni obvezno normativno [...] in je v sodobnem knjižnem jeziku sorazmerno redko prisotno«² (Tivadar in Batista 2001: 25). Predstavljeni so osnove jakostnega naglaševanja in naglasna znamenja ter naglašene in nenaglašene besede.³

Na koncu poglavja je kratka predstavitev stavčne intonacije v slovenščini s tremi osnovnimi intonacijskimi poteki: polkadenco, kadenco in antikadenco.

Vaje za utrjevanje izgovora

Teoretičnemu delu, ki so mu tudi dodane krajše vaje za izgovor posameznih besed, sledi poglavje *Konverzijske vaje za utrjevanje izgovora*. V njem je 36 konverzijskih vaj, ki so tematsko razporejene na 9 poglavij in so primerne za samostojno delo ali za delo v paru. Uporabnik posluša in ponavlja posamezne besede, besedne zveze in krajša besedila, povezana z naslednjimi temami: pozdravljanje in predstavljanje, družina, dom, telo, obisk pri zdravniku, opravljanje storitev na banki in pošti, turizem, hrana in pijača ter oblačila in obutev. Na začetku naj bi v nalogah pazil na naglas in izgovor ter označeval naglašene samoglasnike (tj. določal predvsem mesto naglasa), ob koncu pa naj bi besede opremil z naglasnimi znamenji in bil pozoren tudi na intonacijo. V zadnjih osmih nalogah so primeri za naglaševanje in izgovarjavo soglasnikov in njihovih izgovornih variant, med njimi pa so tudi nekateri težji primeri, primerni za vajo za javne govorce, npr. *Pešec gre čez cestišče*. Uporabnik lahko vse preveri v rešitvah. V njih so vsa besedila opremljena z naglasnimi znamenji,⁴ v nekaterih je označena tudi intonacija, za posamezne težje primere pa je napisan tudi izgovor, npr. *jájčevec* [-əc].

² Avtorja bi lahko omenila, za katera narečja je značilno tonemsko naglaševanje.

³ Med nenaglašene besede se je kot zgled pomotoma prikradel veznik *zato*. V tem delu je v zapisanem še ena napakica, in sicer avtorja kot zgled nenaglašene kratke oblike povratnega osebnega zaimka dajeta *pogovarjati se*, čeprav v tem primeru se ni zaimek, ampak prosti glagolski morfem.

⁴ Besede so naglašene v skladu z že omenjeno novostjo, tj. krativec se uporablja samo za naglašeni polglasnik.

Med vajami je 7 pesmi, in sicer *Mojster Jaka*, *Moj klobuk ima tri luknje*, Čebelica Maja, *Siva pot*, *Nika*, *Jagode in čokolada* in *Tagada*. Avtorja sta jih izbrala, ker imajo znano melodijo, vsebujejo ustrezne glasove in ne prezahtevne besede ali povedi. Petje pesmi je po njunem mnenju dobra vaja za učenje izgovora, ker se pri petju podaljša čas, potreben za izgovor posameznih glasov, ker petje vključuje celoten govorni aparat in ker sprošča. Uporabnik naj bi pesmi poslušal, prebral, zapel in v njih označil naglase, vendar slednjega žal ni v rešitvah. Škoda je, da pesmi niso na priloženem CD-ju, ampak naj bi jih uporabnik sam poiskal na spletu.

Prednosti učbenika

Učbenik *Fonetika 1* je v slovenskem jezikoslovnem prostoru potreben in dobrodošel. Avtorja sta ga zasnovala na podlagi večletnih raziskovanj in izkušenj s poučevanjem študentov slovenistike in tistih, ki se učijo slovenščine kot drugega/tujega jezika. Vsebina je predstavljena razumljivo, enostavno in jedrnato. Učbenik je prvenstveno namenjen študentom in učiteljem, vendar je primeren tudi za dijake, predvsem gimnazijce.

Prednost učbenika so številne vaje, ki jih spremlja priloženi CD z zvočnimi posnetki vseh besed in besedil. Res pa je, da je učbenik glede na temo in vsebino besedil v nalogah primernejši za tiste, ki se učijo slovenščine kot drugega/tujega jezika kot za govorce slovenščine kot prvega jezika. Ne glede na to lahko učbenik uporabljajo tudi naravni govorci slovenščine, predvsem za določanje mesta naglasa. Naše večletne izkušnje s poučevanjem študentov, bodočih učiteljev razrednega pouka, ki so končali gimnazijo, namreč kažejo, da jih ima veliko težave prav s prepoznavanjem naglašene samoglasnika v besedah. Dobra stran učbenika je tudi ta, da lahko uporabnik rešuje naloge ne glede na vrstni red in da lahko posamezno nalogo reši večkrat.

Predlogi

Avtorja z učbenikom *Fonetika 1* vpeljujeta dve pomembni novosti. Ena izmed njiju je, da so vsi naglašeni samoglasniki razen polglasnika dolgi. Ta odločitev po besedah avtorjev temelji na raziskavah:

»Glede na sodobnejše raziskave (Tivadar 2004a, 2004b, 2010a; Jurgec 2011) v slovenščini razlikujemo med dolgimi, tj. naglašeni samoglasniki, in kratkimi, tj. nenaglašeni samoglasniki (gl. Srebot Rejec 1988, 1988/89, 1998), zato za splošno rabo predlagamo **uporabo krativca le pri naglašenem polglasniku, ki je vedno kratek (pès, tèma)**, medtem ko se vsi **drugi kodifikacijsko** (slovar, pravopis) **kratki naglašeni samoglasniki podaljšajo** (obrâz, sìt, kùp, mordà, kâj; prihòd, mèt, Odisèj; pès, tèma → obrâz, sìt, kùp, mordà, kâj, prihòd, mèt, Odisèj).« (Tivadar in Batista 2019: 25)

Če imamo torej z raziskavami podprte dokaze, da so vsi naglašeni samoglasniki (razen polglasnika) dolgi, bi bilo treba to spoznanje čim prej upoštevati tudi v normativnih in kodifikacijskih priročnikih.⁵ Dokler stroka ni poenotena, ne moremo pričakovati, da se bo to novo spoznanje uveljavilo. Za (neprofesionalne) govorce je sicer bolje in enostavnejše, če ni treba razlikovati med dolgimi in kratkimi naglašeni samoglasniki, ker teh večinoma ne ločujejo. Po drugi strani pa so lahko predvsem gimnazijci in študentje samo še bolj zmedeni, ko bodo izgovor in/ali pravila preverjali oz. primerjali s tistimi v SP, SS ali v šolski *Slovnici na kvadrat* (Ahačič 2017). Nenazadnje je treba misliti tudi na maturante. V izpitnih polah za slovenščino na splošni (in tudi na poklicni) maturi so pravorečne naloge. Če v teh polah ne bodo kot pravilne predvidene tudi rešitve, ki bodo v skladu z »novim« pravilom, se to ne bo uveljavilo, ker si učitelji tega ne bodo upali poučevati.⁶

V učbeniku pogrešamo primere, ki povzročajo težave naravnim govorcem slovenščine,⁷ npr.

- besede, ki jih govorci pod vplivom narečja/pokrajinskega pogovornega jezika navadno izgovorijo drugače, kot je v knjižnem jeziku, npr. *jezèro* namesto *jézero*, *pazdúha* namesto *pázduha*;
- izgovor deležnikov na -l za moški spol, npr. *govoríl* namesto *govóril*;
- izgovor deležnikov na -l za ženski spol, npr. *písala* namesto *pisála*;
- velelniške oblike, npr. *bêrite* namesto *beríte*;
- besede, pri katerih pride do premene naglašene samoglasnika, npr. *pomèn/pomèn* – *poména*, *nastòp/nastòp*⁸ – *nastópa*; pri teh namreč opazamo, da govorci iz osred-

⁵ V zgornjem citatu nekoliko zmoti zapis, da se uporaba krativca le pri naglašenem samoglasniku predlaga »za splošno rabo« [podčrtala L. G. S.]. Poraja se vprašanje, ali naj bi npr. profesionalni govorci kljub temu ločevali med dolgimi in kratkimi naglašeni samoglasniki.

⁶ Enako velja za drugo omenjeno novost, tj. izgovor v pred soglasnikom in ne za samoglasnikom ter izgovor predloga v kot [u].

⁷ V takih primerih bi bilo treba sicer razmisliti o uvrstitvi dvojnic v SP, če raba potrjuje večinski izgovor, ki je drugačen od predvidenega v knjižnem zbornem jeziku.

⁸ Napisali smo obe različici: *pomèn* in *nastòp* je v skladu s SP, *pomên* in *nastòp* pa v skladu s predlogom avtorjev učbenika, in sicer da so vsi naglašeni samoglasniki (razen polglasnika) dolgi.

nje Slovenije v obeh primerih izgovarjajo široki *e/o*, tj. *pomên* – *pomêna*, govorci iz vzhodne Slovenije pa v obeh primerih ozki *e/o*, tj. *nastóp* – *nastópa*.

Prav tako bi lahko avtorja v učbenik uvrstila kakšne naloge, povezane z iskanjem določenih pravorečnih podatkov v slovarskih sestavkih v *SP*. S tem govorce namreč navajamo na samostojno in učinkovito rabo priročnikov.

Upamo torej, da bosta avtorja v učbeniku *Fonetika 2*, ki ga napovedujeta, namesto tematskega ubrala problemski pristop. Za učence, dijake, študente, govorce slovenščine kot maternega jezika je treba izhajati iz besed, ki njim povzročajo težave. Prav tako je treba njim prilagoditi temo in vsebino besedil v vajah in se truditi, da so ta čim bolj avtentična. Dobrodošla bi bila tudi poenostavljena pravorečna pravila o predvidljivosti posameznih glasov, npr. širokega *e* in *o*, ali o predvidljivosti samoglasniških premen. V drugem učbeniku bi lahko bile tudi zahtevnejše naloge, tj. ne le take, v katerih je treba določiti mesto naglasa ali opremiti besede z naglasnimi znamenji, ampak označiti npr. tudi izgovor polglasnika, variante fonemov *v* in *l* ter premene po zvonečnosti.

Sklep

Ne glede na to, ali smo profesionalni govorci ali ne, ali smo naravni govorci slovenščine ali se tega jezika učimo kot drugega/tujega, ali smo učitelji ali učenci, je pomembno, kot pravi Hotimir Tivadar, slediti vodilu Čim več govorjenja izboljšuje govor.

Viri in literatura

Ahačič, Kozma, 2017: *Slovnica na kvadrat: Slovenska slovnica za srednjo šolo*. Ljubljana: Rokus Klett.

Pirih Svetina, Nataša, 2019: Hotimir Tivadar in Urban Batista: *Fonetika 1*. Ljubljana: Znanstvena založba FF, 2019, 68 str. *Jezik in slovstvo* 64/3–4. 149–151.

Šeruga Prek, Cvetka, in Antončič, Emica, 2004: *Slovenska zborna izreka: Priročnik z vajami za javne govorce*. Maribor: Aristej.

Tivadar, Hotimir, in Batista, Urban, 2019: *Fonetika 1*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Toporišič, Jože, idr. (ur.), 2001: *Slovenski pravopis 2001*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Iz digitalne bralnice ZRSŠ

www.zrss.si/strokovne-resitve/digitalna-bralnica

V digitalni bralnici lahko dve leti po izidu prelistate **strokovne revije**, ki so izšle pri Zavodu RS za šolstvo in so vam BREZPLAČNO dosegljive tudi v PDF obliki. Prijetno strokovno branje vam želimo.

